

Bruk av narkotikahund

– om målet helliger middelet

En juridisk drøftelse av politiets handlefrihet i forebyggende arbeid mot narkotikakriminalitet

En juridisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (OPPG300)

Politihøgskolen

2013

Kand.nr : 458

Antall ord: 6514

(eksl. forside/innholdsfortegnelse/sammendrag/fotnoter/litteraturliste)

Sammendrag	3
1. Innledning.....	4
2. Problemstilling.....	6
3. Metode	6
4. Drøftelse.....	6
4.1 Narkotikalovgivningen	6
4.2 Polisiær forebygging.....	7
4.3 Straffeprosessuelle inngrep.....	8
4.4 Bruk av narkotikahund.....	9
4.5 Politiets skoleaksjoner.....	10
4.6 Samtykkets betydning i straffeprosessen	12
4.7 Samtykkets betydning for skoleaksjonene.....	13
4.8 Brudd mot legalitetsprinsippet?	14
4.9 Brudd mot menneskerettigheter?	15
4.10 Forebygging eller søk etter straffbare handlinger?	17
4.11 Politiets handlefrihet	18
4.12 Patruljering med narkotikahund	19
4.13 Reelle hensyn knyttet til politiets adgang for bruk av hund	20
4.14 Bruk av tjenestehund utenfor politiet.....	21
4.15 Oppsummering.....	22
5. Litteraturliste.....	23
5.1 Bøker	23
5.2 Øvrig litteratur	24

Sammendrag

Dette er en juridisk drøftelse som avslutter et bachelorstudium ved Politihøgskolen i Bodø. Temaet i oppgaven er valgt på bakgrunn av min interesse for bruk av narkotikahund i politiet, samt den senere tids medieoppmerksomhet knyttet til narkotikaaksjoner på skoler.

Narkotikakriminalitet er et prioritert problemområde for politiet, og spesielt forebygging av slik kriminalitet blant unge mennesker.

Politiet har flere arbeidsmetoder å ta i bruk for å komme slik kriminalitet til livs, men mange av disse metodene er regulert av strenge regelverk som må følges.

Bruk av narkotikahund har vist seg å være et svært effektivt og nyttig verktøy for politiet. Hunden kan uproblematisk benyttes i de tilfeller hvor det foreligger ransakelsesbeslutning, men i forebyggende øyemed har det vist seg å bli mer problematisk. Dette skyldes at forebyggende bruk av narkotikahund ikke direkte er lovregulert, og det blir derfor et spørsmål om hvor stort spillerom politiet har før det må kreves en lovhjemmel.

I drøftelsen vurderer jeg politiets bruk av hund under narkotikaforebyggende skoleaksjoner. Det er meningssplid mellom jurister hvorvidt slike aksjoner i det hele tatt kan kalles for forebygging, og enkelte hevder at det snarere dreier seg om personransaking. Dersom sistnevnte alternativ er gjeldende rett vil slike aksjoner følgelig kreve hjemmel etter straffeprosessuelle regler.

Stortinget vedtok imidlertid nylig (2012) at aksjonene kan gjennomføres såfremt elevene selv samtykker skriftlig til å delta, og at politiet dermed ikke trenger å forholde seg til straffeprosesslovens bestemmelser. I denne sammenheng er derfor spørsmålet om elevenes samtykke reelt sett er fritt, eller om det samtykkes under et visst press. Videre er det også interessant å drøfte aksjonene opp mot grunnleggende menneskerettigheter som skal verne om enkeltpersoners rett til privatliv og vilkårlig inngripen fra staten. Her er det vanskelig å finne et entydig svar, men det blir i alt vesentlige et kost-nytte-dilemma knyttet til narkotikavirksomhet på skoler som problem. Det kan utvilsomt hevdes at narkotika skader elevenes mulighet for læring og framtidsutsikter, men er dette grunn nok for bruk av narkotikahund under skoleaksjoner dersom det bryter mot menneskerettighetene? Kan politiet med andre ord tillates å bruke narkotikahunden dersom målet helliger middelet?

1. Innledning

Politiets kriminalitetsbekjempende oppgaver er omfattende og sammensatte. Hvilke oppgaver som anses viktigst varierer, og reguleres i takt med endringer i samfunnets kriminalitetsbilde og i henhold til politiske retningslinjer. Det er imidlertid påvist en klar årsakssammenheng mellom narkotikarelaterte lovovertridelser og øvrig kriminalitet, - spesielt vinningskriminalitet. Tall fra statistisk sentralbyrå (SSB, 2012) viser at over 11% av lovbruddene som ble begått i 2011 var brudd på narkotikalovgivningen, og av disse var over 45% knyttet til vinningskriminalitet. I tillegg viser forskning at narkotikamisbruk kan føre til store fysiske og psykiske helseskader (Skogen, 2013).

Riksadvokaten presiserte derfor i sitt rundskriv (2013, s. 9) at politi og påtale skal prioritere sin innsats mot narkotikakriminalitet. Hovedfokuset skal primært rettes mot de alvorligste overtredelsene, men Riksadvokaten understreket at innsatsen også må ta for seg ytterpunktene i kjeden. Det pekes da spesielt på viktigheten av den forebyggende innsatsen mot rekruttering av nye brukere blant barn og unge. Dessuten har Norge som nasjon gjennom barnekonvensjonen¹ artikkel 33 forpliktet seg til å ”treffe egnede tiltak [...] for å beskytte barn mot ulovlig bruk av narkotiske eller psykotrope stoffer”.

Politi-loven² (pl.) angir først og fremst hvilke oppgaver politiet har, og det er ikke uten grunn pl. § 1 annet ledd nevner ”forebygging” som første punkt i oppramsingen av de flerfoldige oppgavene politiet har i samfunnet. Det er nemlig nytteverdien ved å jobbe proaktivt som fremheves, og som fremkommer på en noe folkelig måte i politiinstruksen³ (pi.) § 2-1: ”(...) politiet [gjør] best nytte for seg hvis det på forhånd lykkes i å forebygge eller avverge lovbrudd.”.

I denne sammenheng er det interessant å se nærmere på hvilke metoder politiet har for forebygge narkotikakriminalitet, og hvilke regler som gjelder for disse metodene.

Politiets juridiske handlerom reguleres i hovedsak av politi-loven og straffeprosessloven⁴ (strpl.), som deler politiets virksomhet inn i et todelt spor; et polisiært formål og et etterforskningsformål.

Av det polisiære står den tidligere generalfullmakten i pl. § 7 sentralt. Her kan politiet blant annet gripe inn overfor borgere for å avverge lovbrudd, jf. § 7 første ledd nr 3, jf. annet ledd.

¹ FNs konvensjon om barnets rettigheter av 8. jan 1991 (rat.)

² Lov om politiet av 4. aug 1995 nr 53 (politi-loven)

³ Forskrift om alminnelig tjenesteinstruks for politiet av 22. juni 1990 nr 3963 (politiinstruksen)

⁴ Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25 (straffeprosessloven)

Det sentrale med denne bestemmelsen er å ivareta ro og orden, samt forebygge lovbrudd. Inngrepet kan foretas etter politimannens egen beslutning, men det forutsettes en nødvendighets- og forholdsmessighetsvurdering slik at inngrepet står i forhold til situasjonens alvor og formålet med inngrepet, jf. pl. § 6 annet ledd.

Ønsker man på den annen side å straffeforfølge en person for et lovbrudd, kan vedkommende i etterforskningsøyemed blant annet personransakes etter reglene i strpl. § 195 første ledd. Bestemmelsen inneholder både materielle og spesielle vilkår som må oppfylles for at ransakingen kan utføres. Det kreves skjellig grunn til mistanke at den som ransakes har begått en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff (fengsel), og det må være grunn til å anta at ransakingen blant annet kan føre til oppdagelse av bevis. Dessuten er det retten som har den formelle kompetansen, men det finnes enkelte unntak hvor både påtalemyndighet og politimannen selv kan foreta beslutning.

Men hvilke regler kommer til anvendelse dersom politiet ønsker å bruke narkotikahund under en skoleaksjon for å forebygge at elevene bruker narkotika?

Fra en meningsspalte publisert i nettavisen *Osloby* (31. jan 2013) fremgikk det en diskusjon mellom Mette Rooth fra Norges narkotikapolitiforening (NNPF) og Sigve Indregard fra elev- og ombudet i Oslo. Temaet for debatten omhandlet hvilket hjemmelsgrunnlag politiet handler etter når det brukes narkotikahund under såkalte ”skolerazziaer”.

Indregard mente bruk av narkotikahund fremstår som ransaking, og var derfor imot at politiet kalte aksjonene for ”forebyggende virksomhet”. Han mente ransakingen ikke var lovhjemlet, uavhengig om formålet i seg selv var edelt, og poengterte at befolkningen ikke hadde tillatt politiet å foreta ”forebyggende ransaking” av deres private hjem.

NNPF-lederen mente på sin side at aksjonene ikke var ransaking. Hun fremhevet alvorligheten av narkotikavirksomhet på norske skoler, og anså bruk av hund som et forebyggende virkemiddel i kampen for å forhindre rekruttering av nye brukere.

Disse synspunktene viser ulike forståelser av regelverket og belyser noen sentrale argumenter for og imot forebyggende bruk av narkotikahund. Jeg vil derfor i denne oppgaven følge opp debatten og undersøke hvilke rettslige problemstillinger som foreligger.

2. Problemstilling

I det følgende vil jeg problematisere forebyggende bruk av narkotikahund ved skoleaksjoner samt patruljering av det offentlige rom.

Spørsmålet er i hovedsak om disse inngrepene faller innunder politiets alminnelige handlefrihet, eller om de krever hjemmel i polisiær eller straffeprosessuell lov.

Ettersom skolesøkene er avhengig av elevenes samtykke til å delta, hva slags betydning har dette juridisk sett? Og er skoleaksjonene lovlige i henhold til grunnleggende menneskerettigheter?

Som en tråd i oppgaven vil jeg undersøke hvorvidt politiets forebyggende bruk av hund går utover politiets handlefrihet, - altså om målet helliger middelet.

3. Metode

Som det fremgår av innledningen er ikke forebyggende bruk av narkotikahund direkte lovregulert. Jeg har derfor drøftet sentrale bestemmelser i straffeprosessloven og politiloven for å undersøke hvilke regler som er nært beslektet problemstillingen. Videre har jeg trukket inn Riksadvokatens og metodeutvalgets (NOU 2004:6) uttalelser knyttet til bruk av narkotikahund, og har i tillegg søkt støtte i forarbeider, juridisk litteratur og relevant rettspraksis.

Ut ifra rettskildebildet tolker jeg problemstillingen etter gjeldende rett (de lege lata), samt ser nærmere på hvordan rettskildene burde utformes i fremtiden (de lege ferenda).

4. Drøftelse

4.1 Narkotikalovgivningen

Norsk narkotikalovgivning er hjemlet i straffeloven⁵ (strl.) og legemiddeloven⁶ (lml.).

Lml. § 22 og narkotikaforskriften⁷ regulerer i hovedsak hvilke stoffer som er narkotika, og

lml. § 24 rammer den som bruker eller er i besittelse av narkotisk stoff.

Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler, og skyldkravet gjelder både forsettlig og uaktsomt overtredelse, jf. lml. § 31 første og annet ledd.

⁵ Lov om alminnelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr 10 (straffeloven)

⁶ Lov om legemidler mv. av 04. des 1992 nr 132 (legemiddeloven)

⁷ Forskrift om narkotika av 14. februar 2013 nr 199

Straffeloven § 162 rammer all annen befatning med narkotika, og straffes med bøter eller fengsel inntil 2 år for de simpleste overtredelsene til lovens strengeste straff på inntil 21 år for de aller groveste tilfellene. Også her er uaktsom overtredelse gjort straffbar.

Men hvordan forebygge brudd på disse bestemmelsene?

4.2 Polisiær forebygging

En politipatrulje oppdager en gjeng som på nattetid henger ved Akerselva, - et problemområde som er kjent for omfattende narkotikavirksomhet.

Etter pl. § 7 første ledd nr. 3, jf. annet ledd kan politiet bortvise personer for å avverge lovbrudd. Om politiet tror gjengen vil komme til å omsette narkotika på stedet, kan de velge å bortvise dem og dermed avverge at det mulig straffbare forholdet finner sted. Bortvisningen har således vært et polisiært inngrep, samtidig som den har forebygget en eventuell kriminell virksomhet. Auglend (2004) skriver at så lenge lovbruddet faktisk kan forbygges eller stanses, kan politiet gripe inn for å avverge situasjonen uten hensyn til om de subjektive straffbarhetsvilkårene antas å være oppfylt (s. 479). I eksemplet over er det derfor uvesentlig om personene var strafferettslig tilregnelige eller har utvist subjektiv skyld.

Selv om pl. § 7 annet ledd nr. 3 ikke angir et kvalifikasjonskrav for når politiet kan gripe inn for å avverge et lovbrudd, ligger det likevel implisitt i bestemmelsen at det kreves ”grunn til frykt” for at lovbrudd vil begås. Muligheten for at en straffbar handling vil skje må derfor være konkret forestående. I forarbeidene (Ot.prp. nr. 22, 1994-95) er det forutsatt at vurderingen må ta hensyn til lovbruddets grovhet. Jo grovere lovbruddet er, dess lavere er terskelen for å kunne gripe inn.

Samtidig vil forholdsmessighets- og nødvendighetsregelen i pl. § 6 stå sentralt. I eksempelet over er det ingenting i veien for at politiet å griper inn overfor personene. Isolert sett er bortvisning et relativt mildt inngrep, sett opp mot anholdelse eller innbringelse. Det kan således forsvares at inngrepet både var nødvendig og forsvarlig, med tanke på det belastede området og risikoen for at personene var der for å erverve narkotika. I forhold til situasjonens alvor kan det vises til Riksadvokatens uttalelse om å prioritere narkotikalovbrudd, ettersom katalysatoreffekten fra narkotikakriminalitet til annen kriminell virksomhet er fremtredende. Men hva om en av personene var i befatning med narkotika?

4.3 Straffeprosessuelle inngrep

Dersom politiet observerer en av personene i befatning med narkotika vil omstendighetene, gi rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold, jf. strpl. § 224.

I dette øyemed kan politiet ransake vedkommende etter reglene om personransaking i strpl. § 195 første ledd. Fredriksen (2009) understreker at eventuell bagasje personen bærer med seg også kan ransakes etter denne bestemmelsen.

For å kunne iverksette en personransaking må det imidlertid foreligge et tilstrekkelig mistankekrav. Det vil si ”skjellig grunn til mistanke”, en overveiende sannsynlighet for at vedkommende har brutt med normen i straffebestemmelsen, jf. Rt. 2006 s. 572.

Det skal dog presiseres at mistanken ikke trenger å ta hensyn til de subjektive vilkårene for straff, jf. strpl. § 196, som medfører blant annet at personer under den kriminelle lavalder også kan ransakes.

Videre må minst ett av de spesielle formålsvilkårene for personransaking foreligge, jf. strpl § 195. Felles for disse vilkårene er at det kreves en viss sannsynlighet for at ransakingen enten fører til oppdagelse av bevis eller ting som kan beslaglegges, - derav ordlyden ”grunn til å anta”. Dette skjerpede indikasjonskravet fremgår ikke av strpl. § 192 om husransaking, og bakgrunnen er at straffeprosesslovkomiteen ønsket å markere personransaking som et alvorligere inngrep i borgernes rettssfære (NUT 1969-3⁸ s. 250).

Andenæs (2000) hevder imidlertid at vilkåret ikke bør føre til noen særlig innstramming utover at det må foreligge visse holdepunkter for å oppnå formålet (finne bevis mv.). Etter hans oppfatning er det derfor tilstrekkelig med en ”rimelig mulighet” for funn.

Strpl. § 170a er en fellesregel for straffeprosessuelle tvangsmidler, som i likhet med pl. § 6 legger føringer for når et inngrep kan brukes. Spesielt nødvendighet og forholdsmessighet må vurderes for hvert enkelt tilfelle.

Til slutt må beslutningskompetansen vurderes. Såfremt ikke vedkommende skriftlig samtykker i ransakingen, skal personransaking som hovedregel besluttes av retten. Alternativt kan påtalemyndigheten ta beslutningen dersom det foreligger fare ved opphold, jf. strpl. § 197. Politimann kan treffe beslutning om personransaking dersom mistenkte treffes på fersk gjerning eller ferske spor, eller ved sterk mistanke om en straffbar handling med en

⁸ NUT-1969-3 Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen

strafferamme på over 6 måneder i kombinasjon med at det er nærliggende fare for at formålet med ransakingen ellers vil forspilles, jf. strpl. § 198 første ledd nr. 1 og 2.

Politiet kunne med andre ord ha ransaket personen som var i befatning med narkotika ved Akerselva. Dette straffeprosessuelle tvangsmidlet vil ha som siktemål å straffeforfølge vedkommende for lovbruddet, og er dermed en håndhevende virksomhet.

Likevel kan det diskuteres hvorvidt et slikt straffeprosessuelt inngrep også kan betegnes som forebyggende. Sett i lys av individual- og allmennpreventive hensyn, har straffesanksjonering riktignok et formål å avskrekke vedkommende selv og andre fra å begå lignende kriminalitet. Jeg vil imidlertid ikke gå nærmere inn på den reelle effekten av slike teorier.

Det er forøvrig viktig å understreke at oppdrag med enkelthet kan få en glidende overgang fra å være et polisiært oppdrag, til å gå over til et etterforskningsmessig forhold.

Det vil si at politiet i utgangspunktet handler etter politiloven, men at oppdragets art endrer karakter slik at straffeprosessloven kommer til anvendelse. Et klassisk eksempel er hvor politiet foretar en identifikasjonsvisitering, etter pl. § 10 første ledd, men samtidig oppdager at vedkommende har narkotika i lommen. Visitasjonen går da over til å bli en ransakelse etter strpl. § 195 første ledd.

Alternativt om politiet som skulle bortvise gjengen fra Akerselva, hadde hatt med seg en narkotikahund når de grep inn. Dersom hunden hadde markert på en av personene, ville oppdraget ha endret karakter fra å være et polisiært pålegg til å bli en straffeprosessuell etterforskning for å avdekke narkotika på bakgrunn av mistanken.

Kort oppsummert er politiets forebyggende virksomhet i det vesentlige hjemlet etter politilovens bestemmelser, og forebygging har som hovedsiktemål å avverge lovbrudd, - ikke å oppdage lovbrudd som kan lede til straffeforfølgelse.

Mitt neste spørsmål blir derfor om narkotikahund kan brukes forebyggende, eller kun som et redskap for etterforskning?

4.4 Bruk av narkotikahund

Politiets narkotikahunder har vist seg å være et uvurderlig verktøy i kampen mot narkotika. Under ransaking av eksempelvis kjøretøy og boliger vil hunden med enkelthet kunne oppdage og påvise narkotika både mer effektivt og skånsomt enn hva politiet kan på egenhånd.

Denne typen ransakinger er uproblematisk i forhold til hjemmelsgrunnlaget for bruk av narkotikahund. Foreligger det en ransakingsbeslutning er det ingenting i veien for å bruke narkotikahund, og trenger derfor ikke problematiseres i denne oppgaven.

Politiet må likefullt alltid ta hensyn til at den siktede kan oppleve hundens nærvær som belastende som følge av frykt, allergi eller lignende. Dette blir en forholdsmessighetsvurdering politiet må foreta etter reglene i strpl. § 170a.

Når politiet skal forebygge narkotikakriminalitet med bruk av politihund, vil siktemålet være å forhindre at slik kriminalitet oppstår. En mulighet er at politiet viser tilstedeværelse på plasser hvor narkotikakriminalitet foregår, og dermed avskrekker folk fra å bedrive slik kriminalitet.

Likevel vil narkotikahundens tilstedeværelse utgjøre mer enn kun en forebyggende funksjon, som følge av hundens egenskaper og opptrening. For å illustrere dette kan narkotikahunden sammenlignes med patruljehunden.

En patruljehund er blant annet trent til å bite, og når politiet bruker patruljehunder for å sikre ro og orden i menneskeforsamlinger, kan patruljehundens tilstedeværelse være nok til å dempe gemyttene. Hunden har således ikke blitt brukt aktivt, men forebyggende.

En narkotikahund derimot fungerer som en sensor som hele tiden vil være søkende etter narkotiske luktbilder. Dette medfører at narkotikahunden vil reagere og eventuelt markere på personer som avgir slike luktbilder, og har dermed ikke lenger kun en tilstedeværende og avskrekkende funksjon.

Ved bruk av hund for å forebygge narkotikakriminalitet, befinner politiet seg derfor i en gråsoner mellom forebygging og etterforskning. Det hele er situasjonsavhengig, men ender som regel opp i to alternativer:

Brukes tjenestehunden for å forhindre at narkotikakriminalitet begås, eller som en aktiv søken for å avdekke kriminaliteten slik at enkeltpersoner kan straffeforfølges?

4.5 Politiets skoleaksjoner

Som nevnt innledningsvis har det i den siste tiden vært diskusjon rundt politiets bruk av hund for å forebygge narkotikaproblematikk ved skoler. Det springende punktet i debatten er todelt: hvorvidt slike aksjoner er ulovlige ettersom vilkårene for ransaking ikke er oppfylt, eller om politiets aksjoner kan hjemles via ulovfestede fullmakter.

I Tidsskrift for strafferett fra 2001 (TFS 2001) ble Riksadvokatens syn drøftet i forbindelse med en påklaget narkotikaaksjon ved Vestby videregående skole i 1998 (Vestby-saken). Rektor på skolen hadde tatt initiativ til aksjonen, og politiet stilte med åtte tjenestemenn og to hunder. Både elevene og deres sekker ble undersøkt under aksjonen.

Riksadvokaten bemerket i første rekke at slike undersøkelser bare kan foretas i etterforskningsøyemed som en formålsstyrt virksomhet, jf. strpl. § 226 første ledd. Etter bestemmelsens bokstav c) vil dette innebefatte undersøkelser som skal søke å ”avverge eller stanse straffbare handlinger”.

Før aksjonen hadde politiet mistanke til at det foregikk narkotikakriminalitet blant enkeltelever. Aksjonen var derfor utvilsomt en etterforskning og skulle ha fulgt de straffeprosessuelle reglene for personransaking, jf. strpl. § 195. Ettersom politiet ikke hadde skjellig grunn til mistanke rettet mot alle elevene som ble undersøkt, var det ubestridt at det materielle vilkåret for personransaking ikke var oppfylt.

Ransakingen var med andre ord ulovlig, og selv om politiet i Vestby-saken ikke ble dømt for ulovlig ransaking kunne dette i ytterste konsekvens ha medført til straffeansvar, jf. ”Varseltrekantdommen” (Rt. 1993 s. 1025).

Riksadvokaten tok videre stilling til hvorvidt aksjonen kunne hjemles etter polisiære regler. Men ettersom verken pl. §§ 7 eller 10 kunne anvendes under slike omstendigheter, kom han frem til at lovverket ikke ga politiet anledning til å undersøke elevene og sekkene deres i forebyggende øyemed.

Avslutningsvis drøftet Riksadvokaten hvorvidt søket kunne utføres uten konkret lovhjemmel. I Vestby-saken var elevene blitt instruert til å bli sittende i ro ved pultene sine mens hundene søkte. Dette bar preg av tvang, som i aller høyeste grad gjorde en lovhjemmel påkrevet. Riksadvokaten kom derfor frem til at aksjonen var ulovlig utført.

Det interessante var imidlertid at Riksadvokaten mente situasjonen hadde vært stilt annerledes dersom elevene (eventuelt verger) reelt kunne velge om de ville delta. Sagt på en annen måte kan skoleaksjoner gjennomføres med hjemmel i politiets handlefrihet såfremt elevene samtykker. Denne konklusjonen kom også metodeutvalget (NOU 2004:6) til, da de mente samtykke i noen grad burde tjene som hjemmelsgrunnlag for forebyggende tiltak.

4.6 Samtykkets betydning i straffeprosessen

Jeg har tidligere nevnt at personransaking som hovedregel skal besluttes av retten, jf. strpl. § 197 første ledd, med mindre vedkommende selv skriftlig samtykker. Den formelle beslutningskompetansen kan således ligge hos vedkommende inngrepet er rettet mot. Spørsmålet som har vært stilt er om samtykke ikke bare gjør unntak fra lovens formelle regler, men også lempet på kravet de materielle reglene har for personransaking, - at det må foreligge en skjellig grunn til mistanke om straffbart forhold.

I Norsk Straffeprosess henviser Andenæs/Myhrer (2009, s. 313) til eldre juridisk litteratur hvor det hevdes at dersom vedkommende samtykker vil ”ransaking i alle tilfelle og uten noen innskrenkning bli lovlig”. En slik praksis vil i klartekst innebære at samtykket ikke bare overprøver det formelle beslutningsvilkåret, men også lovens materielle vilkår. Politiet kan med et slikt utgangspunkt foreta personransaking av alle og enhver, uavhengig om de har skjellig grunn til mistanke, såfremt de får vedkommende til å samtykke skriftlig. Dette er imidlertid ikke gjeldende rett.

Andenæs (2000, s.185) skrev følgende om ulempen ved en slik lovtolkning:

Allerede det å bli bedt om samtykke til ransaking, vil ofte føles ubehagelig. Det er i slike tilfeller så som så med frivilligheten. Personen står ansikt til ansikt med en representant for statsmakten. Han vil gjerne tro at om han sier nei, vil inngrepet likevel bli foretatt, og han vil naturlig tenke at det vil skape et inntrykk av at han har noe å skjule om han nekter. Det rettsvern for den enkelte som loven etablerer gjennom presiseringen av vilkårene for straffeprosessuelle tvangsinngrep, ville derfor bli lite effektivt om et samtykke skulle gjøre lovhjemmel overflødig.

Samtykket vil med andre ord oppleves som et bondefangeri, hvor vedkommende inkrimineres på bakgrunn av det asymmetriske maktforholdet mellom ham og politiet.

Også Andorsen (1992) støttet denne tanken og mente det av tungtveiende rettssikkerhetshensyn ikke burde være adgang for påtalemyndigheten å bygge ransakingsinngrepet på et samtykkegrunnlag, når de lovbestemte materielle vilkårene manglet.

Som en analogi til denne diskursen kom Riksadvokaten med en uttalelse i forbindelse med samtykkets betydning i saker knyttet til strpl. § 157 om kroppslig undersøkelse⁹.

⁹ Riksadvokatens brev av 20. juli 1995 til Justisdepartementet

Riksadvokaten understreket her at et samtykke fra siktede ikke fritar for lovens materielle krav, men kun fra de formelle reglene om at undersøkelsen i utgangspunktet skal besluttes av retten.

Metodeutvalget (NOU 1997:12) la derfor til grunn at samtykke som hovedregel ikke kan erstatte de alminnelige vilkår for å anvende tvangsmidler. De tok likevel forbehold dersom en mistenkt etter eget ønske vil underlegge seg kontroll for å få avkreftet mistanken.

Forutsetningen måtte dog være at initiativet til undersøkelsene kom fra mistenkte selv, og ikke politiet. Andenæs/Myhrer (2009) skriver om situasjoner hvor en person ønsker å renvaske seg fra en mulig mistanke. I slike tilfeller bør det neppe anses ulovlig dersom politiet imøtekommer anmodningen, selv om de materielle vilkårene for ransakingen ikke foreligger. I slike henseende kan det forøvrig trekkes paralleller til strpl. § 241, hvor en mistenkt gis anledning til å begjære rettergangsskritt foretatt for avkreftelse av mistanke rettet mot seg. Dessuten kan et slikt initiativ både være en fornuftig og naturlig fremgangsmåte for å fri seg fra en mulig, uberettiget mistanke på et tidlig tidspunkt.

Videre kan nevnes reglene om pågrepelse etter strpl. § 171 første ledd nr. 4. Her finnes visse likhetstrekk ved at slik pågrepelse kan utføres etter begjæring fra vedkommende selv. Dette betinger imidlertid at de øvrige materielle vilkårene foreligger, men synliggjør likefullt poenget.

4.7 Samtykkets betydning for skoleaksjonene

I november 2011 redegjorde Oslo politidistrikt v/visepolitimester Sveinung Sponheim i et brev¹⁰ til elev- og lærlingsombudet, om politiets retningslinjer for såkalte ”skolerazziaer” som var blitt gjennomført ved Skøyenåsen ungdomsskole. Han innledet med å poengtere at det ikke forelå et overordnet regelverk for forebyggende bruk av narkotikahund, men at politiet handlet etter Riksadvokatens uttalelser knyttet til Vestby-saken.

Politimesteren tok også utgangspunkt i at aksjonene kunne gjennomføres i forebyggende øyemed såfremt hver enkelt elev fritt samtykket, jf. NOU 2004:6 pkt 5.4.6. Dette uavhengig om samtykket var gitt muntlig eller skriftlig.

Politiet pliktet også å informere elevene om aksjonene, og elever som ikke ønsket å delta skulle gis anledning til å forlate klasserommet uten å bli sjekket nærmere i ettertid.

¹⁰ <http://elevombud.no/wp-content/uploads/2011/12/2011-10-4-narkorazziaer.pdf>

På den annen side understreket Sponheim at dersom politiet har konkrete mistanker mot enkeltelever, vil deres tidligere samtykke ikke lenger være gjeldende som følge av at søket da anses som personransakelse.

Den 10. mai 2012 vedtok Stortinget Justiskomiteens innstilling (innst. 229, 2011-2012) om politiets adgang til å gjennomføre forebyggende tiltak med bruk av narkotikahund, herunder skoleaksjoner. Vedtaket var ikke et lovforslag, men et signal på politikernes syn i debatten om lovligheten av skoleaksjonene.

Vedtaket fremhevet at det kreves skriftlig samtykke fra elevene, og at politiet må sørge for god informasjon om gjennomføringen i forkant av slike forebyggende besøk. I tillegg må aksjonene adskilles strengt fra personransaking av elever og deres eiendeler, ettersom loven da krever skjellig grunn til mistanke.

Som følge av stortingsvedtaket har Oslo kommune og Oslo politidistrikt inngått en samarbeidsavtale¹¹ hvor det gis klare retningslinjer om formålet og fremgangsmåten ved skoleaksjoner. Den gjeldende praksis er at elever ved videregående skoler underskriver en erklæring ved skolestart, hvor de informeres om at det er valgfritt å delta på aksjonene. Elevene blir også opplyst om at aksjonene vil skje uanmeldt og at de som ikke ønsker å delta kan, uavhengig om de via erklæringen har samtykket eller ikke, forlate klasserommet. Det understrekes at dersom en elev blir markert på av hunden, vil dette gi grunnlag for personransakelse av vedkommende.

4.8 Brudd mot legalitetsprinsippet?

Legalitetsprinsippet er et ulovfestet grunnprinsipp i en moderne rettsstat, som stiller krav om hjemmel i lov for all myndighetsutøvelse. Prinsippet har til hensikt å verne innbyggerne mot vilkårlig inngrep fra staten, og sikre retten til privatlivets fred.

Som nevnt har Stortinget og Riksadvokaten gitt politiet begrenset hjemmel til bruk av narkotikahund, forutsatt at det baseres på frivillighet. Men nå er det vel så som så med frivilligheten. Det er ikke utenkelig at ungdom har en mer begrenset innsikt i egne rettigheter, og derved samtykker uten å tenke noe videre over konsekvensene.

¹¹

[http://www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utdanningsetaten%20\(UDE\)/Intranett%20\(UDE\)/PED/2012%2010%20Informasjon%20til%20elever%20og%20foresatte%20signert.pdf](http://www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utdanningsetaten%20(UDE)/Intranett%20(UDE)/PED/2012%2010%20Informasjon%20til%20elever%20og%20foresatte%20signert.pdf)

Eller sett på en annen måte, hvordan ville det ha blitt mottatt om lignende aksjoner ble gjennomført i vandrehallen på Stortinget? Det er forskjell på å spørre en 17-åring om å få se gjennom vesken hennes og å spørre en advokat om det samme. På akkurat samme måte blir elevene i realiteten presset til å la politiet undersøke dem med narkotikahund.

Men også andre sosiale aspekter kan ha innvirkning. I skolesammenheng handler det i alt vesentlige om å være en del av fellesskapet, - det å ikke skille seg ut. Avviksteorier og stigmatiseringsprosesser kan dermed være nærliggende faktorer som påvirker elevenes valg om å samtykke til politiets aksjoner. Ettersom konformitet i ungdomsårene er viktig, kan enkeltindivider som i utgangspunktet ikke ønsker å delta dermed presses til å la seg bli undersøkt for ikke å skape negativ oppmerksomhet fra medelevene.

Det på denne bakgrunn viktig at politiet og kommunen sørger for god informasjonsflyt samt dialog med både lærere, foresatte og elevene, for å skape åpenhet og forhindre misforståelser og mistenkeliggjøring. Dette for å balansere de negative sidene ved slikt samtykke.

4.9 Brudd mot menneskerettigheter?

Når en narkotikahund snuser på elevene under skoleaksjoner, medfører dette et inngrep i elevenes psykiske og fysiske privatliv. Hunden vil komme tett inntil rent fysisk, og følelsen av å bli kontrollert vil kunne føles krenkende på et psykisk plan.

Høyesteretts avgjørelse fra Rt. 2006 s. 582 anså det som brudd på EMK¹² art. 8, jf Menneskerettsloven¹³, da to politibetjenter uten skjellig grunn til mistanke ransaket en person på grunnlag av at han var kjent for å være en del av et ransmiljø.

EMK er lex superior, det vil si at det er en rettskilde som har høyere trinnhøyde enn Norges lover, og går foran vårt nasjonale lovverk dersom det er motstrid i rettsreglene.

Av EMK art. 8 nr. 1 fremgår det at enhver har rett til respekt for sitt privatliv. Fra EMKs lovkommentar refererer Bertelsen (2011) til EMD¹⁴ og påpeker at begrepet ”privatliv” både dekker personens fysiske og psykiske integritet. Privatliv er ikke begrenset til en spesiell sfære slik som å begrense den til ens bopel eller til bare å gjelde på bestemte steder. Vernet om privatliv må snarere forstås som vernet om den personlige integritet som sådan.

¹² Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november 1950 (EMK)

¹³ Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30 (menneskerettsloven)

¹⁴ Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD)

Eksempler på fysisk integritet kan blant annet være begrenset bevegelsesfrihet eller fysiske krenkninger, mens psykisk integritet sikter eksempelvis til mistenkeliggjøring eller stigmatisering.

I eksempelet om den ransmiljømistenkete mannen kom derfor Høyesterett fram til at det ikke forelå holdepunkter for politiet å gripe inn i hans privatliv, og at ransakingen både krenket mannens psykiske og fysiske integritet.

Videre følger det av EMK art. 8 nr. 2 at offentlig myndighet ikke må krenke personers rett til privatliv, med mindre det er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn for blant annet å forebygge uorden eller kriminalitet.

”Nødvendig for et demokratisk samfunn” er et generelt uttrykk for at det må være en sammenheng mellom inngrepet og det målet som søkes oppnådd. For å finne frem til dette forholdet bruker EMD tre ulike vurderinger, nemlig om middelet - her ransakingen - vil være egnet til å oppfylle *formålet* (finne bevis), deretter om det er *behov* for å bruke middelet i den konkrete saken eller om det finnes *mindre inngripende* måter å gjøre det på med samme måloppnåelse, og til slutt om inngrepet kan *rettferdiggjøres* i den konkrete saken.

Denne bestemmelsen har klare likhetstrekk med både legalitetsprinsippet og strpl. § 170a og pl. § 6.

At det er nødvendig å forebygge narkotikavirksomhet på skoler kan nok anses for å være nødvendig i et demokratisk samfunn. Men spørsmålet er om aksjonene kan sies å være i ”samsvar med loven” når det i praksis ikke foreligger en konkret lovhjemmel? Og ville aksjonene vært i samsvar med EMK om det ble vedtatt en lovhjemmel?

Selv om det skulle bli vedtatt en lovendring som gir politiet hjemmel i lov til å foreta skoleaksjoner, kan dette like fullt fremstå som et brudd på menneskeretten.

I saken Gillan og Quinton mot Storbritannia (12. januar 2010) ga EMD saksøkte medhold, og viser hvor strengt EMD håndhever saker som gjelder vilkårlig ransaking av person. I saken ble to personer ransaket mens de var på vei til en demonstrasjon. Etter rettens kjennelse hadde politiet handlet etter en fullmakt som gikk ut på å ransake en hvilken som helst person dersom det ble ansett som ”hensiktsmessig for å hindre terrorhandlinger”.

EMD la til grunn for sin avgjørelse at til tross for at ransakingen var hjemlet i lov, fremgikk det ikke av lovgrunnlaget at ransakingen måtte fremstå som nødvendig. At fullmakten ga anledning til ransaking så lenge det fremstod ”hensiktsmessig for å forhindre terrorhandlinger”, ble således ikke ansett som ”nødvendig for et demokratisk samfunn” og retten mente derfor ransakingen som en krenkelse av EMK art. 8.

Denne saken illustrerer hvor sterkt menneskerettens bestemmelser verner om privates rettssfære. Skulle det derfor vedtas en konkret lovbestemmelse for politiets forebyggende bruk av narkotikahund, må lovgiver sørge for å være innenfor EMKs fastsatte rammer.

4.10 Forebygging eller søk etter straffbare handlinger?

Politiets bruk av narkotika hund på skoler har utvilsomt en forebyggende effekt. Som følge av omsetning og misbruk på skolene kan flere ungdommer bli rekruttert inn i rusmiljøet, og politiets tilstedeværelse og bruk av narkotikahund vil derfor kunne bidra til å forhindre dette.

Som nevnt av retningslinjene for skolesøk kan elever som markeres på av hunden bli ransaket som følge av den kvalifiserte narkotikamistanken. Et nærliggende spørsmål i forbindelse med en slik fremgangsmåte, er hvorvidt politiets motivasjon for å avholde skoleaksjoner knyttes til å forebygge narkotikavirksomhet gjennom deres tilstedeværelse, eller om det utgangspunktet handler om å finne seg en inngang til å avdekke straffbart forhold.

Hvis politiets formål ikke er å avdekke eventuell besittelse/bruk, hvorfor gjennomføres da skoleaksjonene uanmeldt?

Som en tankevekkende analogi er det interessant å sammenligne skolesøkene mot politiets hastighetskontroller i trafikken. Slike kontroller kan utføres i medhold av vegtrafikkloven¹⁵ (vtl.) § 10, og er dermed direkte lovregulert i motsetning til forebyggende bruk av hund. Men hva er hovedsiktemålet med å avholde slike kontroller? Er det å forebygge uønsket kjøreatferd eller jobber politiet primært etter å ta fartssyndere?

Selvsagt er det forebyggende at politiet avholder sporadiske kontroller, ved at trafikanter avskrekkes fra å råkøre i fare for å bli kontrollert.

Men hvorfor er lovverket i tillegg så romslig at politiets handlingsfrihet også tillater skjulte hastighetskontroller? Da kan en spørre seg hvor virkningsfull den forebyggende effekten egentlig blir? Kan det i bunn og grunn være slik at politiet rent objektivt søker etter å kunne bøtelegge de som kjører for fort, mens den forebyggende virkningen heller blir en sekundæreffekt?

¹⁵ Lov om vegtrafikk av 18. juni 1965 nr. 4 (vegtrafikkloven)

Det skal selvsagt ikke bestrides at det øker trafikksikkerheten å få luket ut verstingene fra trafikkbildet, og at påstanden blir å trekke det noe langt. Likefullt er det et interessant tankekors og da spesielt sett i sammenheng med skoleeksjonenes formål, - om politiet bruker hund for å forebygge eller aktivt søke etter å avdekke narkotikakriminalitet?

Igjen slår tanken meg om hvorvidt målet helliger middelet.

4.11 Politiets handlefrihet

Kai Spurkland (2012) har diskutert hjemmelsgrunnlaget rundt bruken av narkotikahund i forebyggende politiarbeid, og drøftet om virksomheten dekkes av politiets alminnelige handlefrihet - handlinger som ikke krever rettslig grunnlag og kan gjøres av enhver.

Spurkland påpeker spesielt politiets handlefrihet til å observere, undersøke og ikke minst det å prate med folk.

Auglend (2004) mener det ikke kreves lovhjemmel etter legalitetsprinsippet så lenge politiet begrenser seg til tiltak som alle og enhver har rett til å utføre i kraft av den alminnelige handlefriheten. Det må likevel presiseres at visse omstendigheter innskrenker politiets handlefrihet sammenlignet med borgernes.

Utvalget i NOU 2004:6 (pkt 5.4.4) er usikker på hvor langt rammen for politiets handlefrihet bør rekke. Det fremheves likevel at handlefriheten ikke kan gå på akkord med Norges forpliktelser til EMK, derav spesielt art. 8 som nevnt tidligere. Som regel er dette uproblematisk å håndheve. Eksempelvis vil det utvilsomt falle utenfor politiets handlefrihet å stoppe noen vilkårlig på gata for å gå gjennom lommene til vedkommende. Forutsatt at det ikke foreligger beslutning for anvendelse av pl. § 7a¹⁶, vil dette være personransaking som krever hjemmel i lov. Velger politiet derimot å patruljere i et område som er kjent for narkotikavirksomhet, befinner man seg innenfor den alminnelige handlefrihetens rammer. Men hvordan stiller handlefriheten seg til patruljering i det samme område med narkotikahund?

En interessant sammenligning vil være politiets anledning til spaning. Etter gjeldende regelverk er dette en ulovfestet rett som faller innunder politiets handlefrihet. Metodeutvalget i NOU 1997:15 var imidlertid kritiske til at politiet kunne handle fritt i forbindelse med spaning, og bemerket følgende:

¹⁶ Bestemmelsen i pl. § 7a er en kriminalpreventiv ordensfullmakt politiet har for å visitere personer på offentlig sted for bæring av våpen som anses ulovlig etter våpenloven, strl. § 352a eller farlige gjenstander som kan tas i forvaring etter pl. § 7. Slik visitasjon kan kun besluttes av politimesteren.

”Utgangspunktet er at spaning ikke krever hjemmel i lov. Men spaningen kan tenkes å bli så intensiv at det vil være tale om et inngrep i den private sfære som etter legalitetsprinsippet krever hjemmel i lov. Det skal imidlertid svært mye til før denne grense passerer ved politiundersøkelser”.

(NOU 2004:6, pkt 7.2.4.4.1)

Dess større inngrepet gjør i den private rettssfæren, jo høyere blir kravet til lovhjemmel. Og jo mer alvorlig og skadelig kriminalitet det dreier seg om, jo større grunn er det til å tillate at politiet griper inn.

Metodeutvalget (NOU 2004:6) knytter kriminalitetskravet til straffeprosessen hvor det er påkrevd med en øvre strafferamme for bruk av tvangsmidler. Eksempelvis ved personransaking hvor det kreves at lovbruddet kan medføre frihetsstraff.

Lovbruddets strafferamme gir således et signal for samfunnets syn på den aktuelle handlingen, og jo alvorligere handlingen er dess større grunn er det til å tillate politiet å gripe inn.

Selv om metodeutvalget i hovedsak knyttet kriminalitetskravet opp mot straffeprosessen, har dette også betydning for politiets handlefrihet. Utvalget fastslår derfor at kriminalitetsmomentet spiller en vesentlig rolle når man skal fastlegge hvilke observasjoner politiet kan foreta innenfor rammen av den alminnelige handlefriheten. Ved mistanke om terrorvirksomhet, som i seg selv er et alvorlig lovbrudd, vil følgelig observerende spaning være godt innenfor politiets handlefrihet.

Det springende punkt blir således hvorvidt politiets bruk av narkotikahund overgår det som faller naturlig innenfor alminnelig observasjon og undersøkelse.

Problemstillingen kan illustreres med følgende eksempel:

Det foregår åpenlys omsetning av narkotika ved sentralbanestasjonen i Oslo. For å begrense denne virksomheten, foretar politiet derfor regelmessige patruljeringer av området med narkotikahund.

4.12 Patruljering med narkotikahund

Finner politiet det ønskelig å patruljere et narkotikabelastet område med hund, vil dette i utgangspunktet kunne gjøres uten lovhjemmel. Dette forutsetter likefullt at politiet ikke gir pålegg, stenger veien eller tilsvarende for personer i området. Det er heller ingen betingelse at politiet må patruljere på bakgrunn av konkrete mistanker. Politimetodeutvalget (NOU 2004:6) uttalte at så lenge politiet opptrer i kraft av den alminnelige handlefrihet, har det liten betydning om virksomheten betraktes som etterforskning eller forebygging.

Men hva med eksempelet over hvor det foretas søk på Oslo S?

Strpl. § 202 anses som en lite inngripende ransakingsform av steder som ikke er av privat karakter. Det kreves kun at det er grunnlag for etterforskning, hvilket etter § 224 første ledd innebærer at det finnes en rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold. Siden narkotika anses som alvorlig og skadelig kriminalitet vil kriminalitetskravet rettferdiggjøre politiets patruljering med narkotikahund på områder hvor det foreligger mistanke om narkotikaomsetning, deriblant Oslo S.

Som en kuriositet kan det drøftes hvorvidt bruk av narkotikahund i offentlig rom bør betraktes som en ”hemmelig personransaking”. Dette vil være å dra det langt, men i prinsippet vil alle som passerer ekvipasjen¹⁷ innenfor en ikke-betydelig avstand bli gjenstand for hundens snute. Det interessante er om man sammenligner en slik hypotetisk personransaking opp mot vilkårene for hemmelig ransakelse etter strpl. § 200a. Denne formen for ransaking er betydelig skjerpet sammenholdt med de øvrige ransakelsesbestemmelsene, og faller innunder politiets skjulte etterforskningsmetoder.

Kriminalitetskravet er minimum 10 års fengsel og mistankekravet er særdeles skjerpet. Videre er det retten som har den primære beslutningskompetansen, men ved fare ved opphold kan påtalemyndighetens ordre i unntakstilfeller tre i kraft istedenfor rettens kjennelse dersom det er stor fare for at etterforskningen ellers vil lide. Sagt med andre ord er vilkårene for ransakelse særdeles skjerpet i de tilfeller hvor den ransakte ikke blir underrettet om inngrepet. Det interessante er derfor om dette kan være overførbart til hundens sensorfunksjon i det offentlige rom. For meg er dette mer en kuriositet enn en realitet. Det vil være klare skiller mellom å aktivt ransake en persons eiendeler uten at vedkommende vet om det, kontra det å få en tilfeldig markering under en fotpatrulje på Oslo S.

Hovedpoenget blir altså at så lenge politiet ikke aktivt målretter oppmerksomheten til hunden mot enkeltindivider, vil hundens tilstedeværelse være likestilt med politiets handlefrihet til å observere, jf. NOU 2004:6 pkt 7.2.3.3.

4.13 Reelle hensyn knyttet til politiets adgang for bruk av hund

Jeg har til nå sett på hvilke rettslige utfordringer som er med på å regulere politiets handlefrihet, og hvorvidt bruk av hund i slikt øyemed kan brukes med et forebyggende formål. Et annet vesentlig moment som samtidig bør belyses, er hvilke følger

¹⁷ *Ekipasje* er en enhetsbetegnelse for hund og hundefører.

narkotikaproblematikken vil få dersom politiet fratas muligheten til å benytte seg av hund i deres arbeid. Og hva skiller egentlig narkotikakriminalitet fra øvrig kriminalitet?

I Guttulsruds (2010, s. 10) avhandling om hvilke faktorer som påvirker politiets arbeid med narkotikasaker, fremhever han politiets utfordring med å avdekke slik kriminalitet.

Erfaringsmessig er slike miljø lukkede, og i motsetning til andre former for kriminalitet kommer narkotikasakene nesten utelukkende til politiets kunnskap som følge av politiets eget initiativ.

Med et slikt utgangspunkt fremstår det som nødvendig at politiet trenger effektive hjelpemidler i kampen mot narkotika. Det finnes mange virkningsfulle strategier, herunder skjulte etterforskningsmetoder som kommunikasjonskontroll og overvåking, men felles for slike tvangsmidler er at det kreves strenge og kvalifiserte mistanke- og kriminalitetskrav.

Når politiet derimot bruker tjenestehund som hjelpemiddel, kan man på en forenklet måte si at tjenestepersonens egne sanser forsterkes, og derved gjør det mulig å oppdage narkotika uten å være aktivt oppsøkende. Og det er nettopp dette som gjør at hunden settes i en særstilling sett i forhold til politiets handlefrihet. Ved å frata politiet dette hjelpemiddelet, vil muligheten for å avdekke samt forebygge narkotikakriminalitet reduseres betydelig. Se eksempelvis for deg en person som er på vei fra Oslo til en mindre by. Med seg har han hasj som skal selges til et ungdomsmiljø i byen, men på toget blir han markert på av en politihund som søker igjennom togsettet. Politiet har derved forhindret at narkotikaen omsettes til ungdomsmiljøet, noe hunden ene og alene har gjort mulig. Hundens nytteverdi i det forebyggende arbeidet mot narkotika kan med enkelthet oppsummeres i ett ord alene – uvurderlig.

4.14 Bruk av tjenestehund utenfor politiet

Til nå har jeg hovedsakelig fokusert på politiets bruk av narkotikahund, men også andre offentlige myndigheter bruker dette i sitt virke. Av straffegjennomføringsloven¹⁸ § 27 kan kriminalomsorgen på fengselsområder undersøke personer og gjenstander ved bruk av blant annet hund. I lovens forarbeider (ot.prp.nr.5, 2000-2001) ble det lagt til grunn at bruk av hund måtte implementeres i den allerede etablerte adgangen til å foreta vilkårlig kroppsvisitasjon. Hovedbegrunnelsen var for å kunne avdekke innsmugling av narkotika til fengslene på en mer effektiv måte.

¹⁸ Lov om straffegjennomføring av 18. mai 2001 nr. 21 (straffegjennomføringsloven)

Et annet eksempel er bruk av narkotikahund på flyplasser med utenriks trafikk, hvor tollvesenet i medhold av tolloven¹⁹ § 13-1 første ledd bokstav e) jf. tollforskriften²⁰ § 13-1-1, kan foreta rutinemessige undersøkelser med hund uten grunn til mistanke. Også her har lovgiver innsett effektiviteten av å bruke hund kontra manuell visitasjon, samtidig som det fremstår mer skånsomt og mindre krenkende for enkeltpersoners integritet.

Hva om lovgiver implementerer en lignende bestemmelse i Opplæringslova²¹, og åpner for rutinemessige hundesøk på skoler? På den måten vil elever som takker ja til studieplass, på lik linje med dagens ordning, samtykke til å delta i slike søk. Selvsagt kan det stilles spørsmål om samtykket reelt sett er frivillig, men det vil uansett gi politiet en lovfestet fullmakt istedenfor å kun være basert på alminnelig handlefrihet.

4.15 Oppsummering

I denne oppgaven har jeg forsøkt å belyse ulike juridiske problemstillinger knyttet til bruk av hund i politiets forebyggende arbeid mot narkotikakriminalitet. Slik regelverket står i dag kan det utvilsomt konstateres et behov for en klarere regulering av dette området.

Forebyggende patruljering med narkotikahund i det offentlige rom bør sannsynligvis falle innenfor politiets alminnelige handlefrihet, i den grad utførelsen likestilles med politiets passive observasjon av publikum. Derimot forefinnes det enkelte typetilfeller av hundesøk hvor regelverket ikke er like åpenbart. Dette gjelder især skoleaksjonene, som etter Stortingets beslutning kan gjennomføres ved samtykke gitt av elevene.

Veiskillet går i hovedsak mellom hvorvidt skoleaksjonene må anses som ransaking og derved bryter med legalitetsprinsippet, eller om aksjonene skal tolkes som forebyggende virksomhet og dermed falle innunder politiets handlefrihet. Det blir også et spørsmål om slike inngrep krenker elevenes rett til privatliv i medhold av EMK.

Uenigheten er stor og meningene mange, men ingen kan imidlertid motsi effektiviteten og nytteverdien av hunden. Den er ubestridelig det mest skånsomme og virkningsfulle hjelpemiddelet politiet har i kampen mot narkotika, - og bør etter min mening fremdeles forbli det. Det avgjørende er å få på plass et regelverk hvor grensene for forebyggende bruk av hund gjøres tydeligere. Hvis ikke kan resultatet i ytterste konsekvens bli at politiets innsats går på akkord med lovligheten – og ingen ønsker at målet skal hellige middelet.

¹⁹ Lov om toll og vareførsel av 21. des 2007 nr. 119 (tolloven)

²⁰ Forskrift til lov om toll og vareførsel av 17. des 2008 nr. 1502 (tollforskriften)

²¹ Lov om grunnskolen og den vidaregående opplæringa av 17. juli 1998 nr. 61 (opplæringslova)

5. Litteraturliste

5.1 Bøker

Andenæs, J. (2000).

Norsk straffeprosess – Bind II. 3.utg.

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Andenæs, J. & Myhrer, T-G. (2009).

Norsk straffeprosess. 4.utg.

Oslo: Universitetsforlaget.

Andersen, K. V. (1992).

Strafferettslig samtykke. Tidsskrift for rettsvitenskap, 1992, s. 305-475.

Auglend, R. L., Mæland, H. J. & Røsandhaug, K. (2004).

Politirett. 2.utg.

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Bertelsen, T. E. (2011).

EMK – kommentarer til bestemmelsene om individets rettigheter og friheter.

Oslo: Gyldendal akademisk.

Bjerke, H. K., Keiserud, E., Sæther, K. E. (2011).

Straffeprosessloven – kommentarutgave Bind I. 4.utg.

Oslo: Universitetsforlaget.

Fredriksen, S. (2009).

Innføring i straffeprosess. 2.utg.

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

5.2 Øvrig litteratur

Skogen, J.K. (2013)

Tidlig debut av rusbruk, rusproblemer og mental helse hos ungdom.

Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Hentet fra <http://www.forebygging.no>

Guttulsrud, T. E. (2010).

Hvilke faktorer påvirker politiets arbeid med narkotikasaker? Masteroppgave.

Halden, Høgskolen i Østfold

Justis- og politidepartementet. (1997).

Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet. NOU 1997:15.

Oslo: Departementet.

Justis- og politidepartementet. (2004).

Mellom effektivitet og personvern – politimetoder i forebyggende øyemed. NOU 2004:6.

Oslo: Departementet.

Osloby.no. (2013, 31. januar).

Er det greit at narkohunder snuser på elever?

Hentet fra <http://www.osloby.no>

Riksadvokatens rundskriv. (2013, nr. 1).

Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2013.

Spurkland, K. (2012).

Utredning om narkotikahund. PHS forskning.

Oslo, Politihøgskolen.

Statistisk sentralbyrå. (2012, 11. november).

Anmeldte lovbrudd 2011.

Hentet fra <http://www.ssb.no>